

ГЕНРІ ЛОНГФЕЛЛО

Пісня про Гаявату

ПЕРЕКЛАД ОКСАНИ СОЛОВЕЙ

ГЕНРІ ЛОНГФЕЛЛО

Пісня про Гаявату

ПЕРЕКЛАД ОКСАНИ СОЛОВЕЙ

СПРАВЛЕННЯ ПОМИЛКИ

Перед читанням тієї книжки прохається виправити помилку на сторінці 33-ій, рядок 9-ий знизу. Замість „трьохсот екземплярів”, має бути „трьохсот тисяч екземплярів”.

1965

ВИДАВНИЧА СПІЛКА ТРИЗУБ, ВІННІПЕГ, КАНАДА

ГЕНРІ ЛОНГФЕЛЛО

Пісня про Гаявату

ПЕРЕКЛАД ОКСАНИ СОЛОВЕЙ

diasporiana.org.ua

1965

ВИДАВНИЧА СПІЛКА ТРИЗУБ, ВІННІПЕГ, КАНАДА

HENRY WADSWORTH LONGFELLOW

THE SONG OF HIAWATHA

(Introduction and Songs I, II, III, IV)

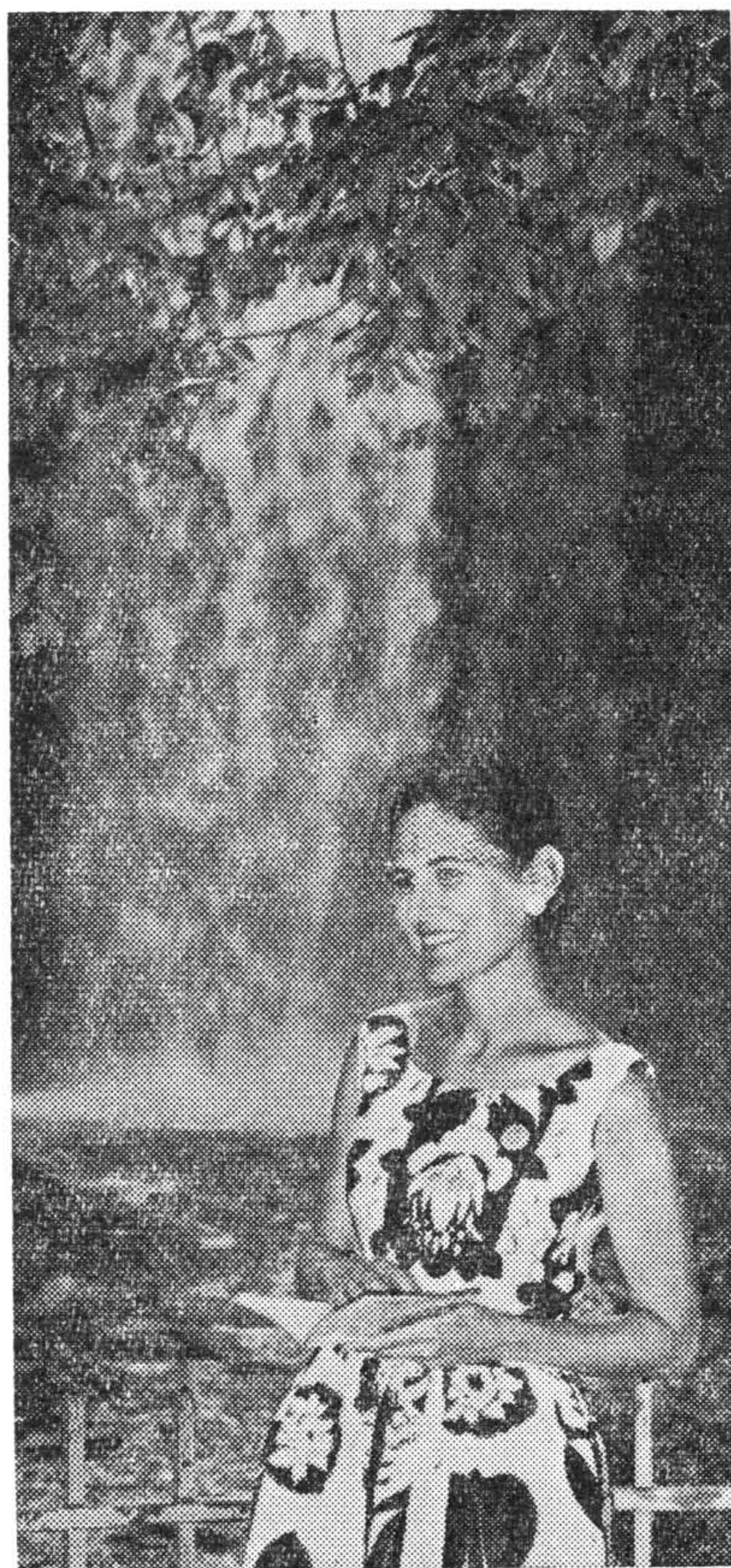
Translated

by

OKSANA SOLOVEY

1965

TRIDENT PRESS LTD., WINNIPEG, CANADA

(Фото Віктора Кубика).

ОКСАНА СОЛОВЕЙ
на фоні водоспаду Мінегага
в Міннесоті.

ЗАСПІВ

Що ж, якби ви запитали,
Відкіля пісні-легенди
Принесли духмяність лісу,
Вільгу росяного степу,
Звисисті дими вігвамів,
Бистрину річок великих
З грізним гуркотом порогів,
Невгамовним як стократі
Перегуки грому в горах, —

Я охоче розповів би:
„З пралісів і буйних прерій,
З берегів Північноводдя,
З краю дального Дакотів
І країни Оджібвеїв,
З гір, низівини й болота,
Де блука Шуг-шу-га чапля
Ситнягом та очеретом.
Я співати їх навчився
Від старого Навадаги —
Злотоустого музики.”

А якби ви запитали,
Де найшов їх Навадага,
Ці пісні такі химерні, —
Я охоче розповів би:
„В птичих гніздах серед
[хаші,
Біля житл бобрів робучих,
Між слідами гострих ратиць,
На стрімких орлиних скелях.

Дике птаство їх співало
На озерах і на багнах,
На тужливих оболонях,
Четовейк-кулик любив їх,
Манг-гагара, гуска Вава,
Чапля сизая Шуг-шу-га
І куріпка Мушкодеза!”

А якби ви запитали
Про самого Навадагу,
Про старого Навадагу, —
Я відразу розпочав би
Вам таке оповідати:

„У долині Тавазента,
Супокійній та зеленій,
Помережаній струмками,
Жив музика Навадага.
Коло селища тяглися
Ниви й луки, а за ними —
Бір стояв на видноколі,
Ліс густий співучих сосон,
Темний літом, білий взимку,
Повний співу та зідхання.

Де біжать струмки веселі,
Угадаєш по прикметах:
По розливу вод — весною,
По лозі сріблястій — літом,
По туманах — в дні осінні,
По річищах темних —
[взимку.
Там, над ними, жив музика
У долині Тавазента,
Супокійній та зеленій.

Він співав про Гаявату,
Про життя його і вчинки:
Про народження чудесне,
Про пости і про молитви,
Про роботу невсипущу
На добро свого народу,
На невинний людський
[поступ.”

Ви, кого Природа тішить
Блиском сонця над ланами,
Прохолодою лісною,
Шепотом вітрів у листі,
Хуртовинами, дощами,
Водами прудкої річки
Межи сосон прибережних
І відлунням грому в горах,
Що нагадує удари
Крил могутнього беркута, —
Ви послухайте уважно
Ці пісні про Гаявату.

Ви, кого звичаї ваблять
І перекази народні,

Хто уважно наслухає
До казань часів минулих,
Що говорять, наче діти,
Нелукаво і тихенько —
Тяжко навіть відрізнити
Спів то чи оповідання, —
Слухайте індійські думи,
Ці пісні про Гаявату.

Ви, хто зберіга цілющу
Віру в Бога і Природу;
Віру в те, що завжди люди
Мали в грудях людське

[серце;

В те, що навіть найдикіші
Прагнуть, боряться і тужать
За добром, хоч несвідомо;
В те, що кволі й безпорадні,
Ідучи в п'їтмі наосліп,
Божу здибають десницю
І вона їм шлях покаже, —
Слухайте простий переказ,
Ці пісні про Гаявату.

Ви, кому блукати любо
У задумі передмістям,
Де з камінних вкритих

{мохом

Огорож звисає рясно
Барбарис дощем червоним,
Любо напис прочитати
Напівстертий на могилі
Десь на цвинтарі старому,
Може складений невміло
І нехитро, але щиро,
Вислів туги і надії,
Вислів роздуму сумного
Про Сучасне і Майбутнє, —
Зупиніться й прочитайте
Ці пісні про Гаявату!

—o—

І. ЛЮЛЬКА МИРУ

Там, де б'ють червоний
[камінь
На люльки у Горах Прерій,
Там з'явивсь Життя Владика,
Гітче Маніто могутній.
Став над урвищем
[бездонним
І скликає всі народи,
Племена усі скликає.
З-під його стопи в долину
Річка весело плигнула,
Заіскрилася на сонці,
Наче Ішкуда-комета,
А Великий Дух нагнувшись
Пальцем стежку кривулясту
Продавив їй на рівнині
І сказав: „Біжи сюдою!”
Потім виломив голірuch
Шмат червоної породи,
Видовбав вершок для
[люльки,
Густо кучерями вкритий;
Висмикнув очеретину
Із цупким зеленим листом
Та зладнав цибух
[довжезний;
Назгрібав кори сухої,
Натоптав гарненько люльку
І, на гай густий дихнувши,
Змусив тертися гілляки,
Доки ті не загорілись.
На високому причілку
Гітче Маніто могутній
Калюмет свій, Люльку Миру,
Закурив, щоб знак подати.

В супокійному повітрі
Дим викільчується мляво:
Потяглося темне пасмо,
Розпливлося в сизий випар,
Розрослося в білу хмару
Пелехату і тендітну,
Що полізла вище й вище,
Аж під саму баню неба,

Зачепилася, порвалась
І скотилася врізнобіч.

З берегів Північноводдя,
І з діброви Тускалузи,
І з долини Тавазента,
І з каньйону Гір Скелястих,
І з низівини Вайомін
Вгледіли племена з'яву,
Вгледіли на видноколі
Дим-Пуквану Люльки Миру.

Загули-загомоніли
Ясновидці: „Он Пуквана,
Мов лоза висока, гнеться!
Гітче Маніто могутній
Знак народам посилає,
Щоб старійшини зійшлися
Раду радити до нього.”

Виступають у дорогу
Ватажки племен індієських.
Сунуть Чоктоси й Команчі,
Могаки і Делявари,
Сунуть Повни і Омаги,
Шошоні і Чорноступи,
Сунуть Мендени й Дакоти,
Гюрони і Оджібвеї
Понад ріками виткими
До призначеного місця,
Де довбуть червоний камінь
На люльки у Горах Прерій.

Зустрічалися нерадо.
Кожен вималював лиця
Страхітливим візерунком,
Хижо блискає очима,
Міцно зброю затискає,
Бо клубочиться у серці
Вікопомная ненависть,
Предківська жадоба помсти
За якісь образи й кривди.

Гітче Маніто могутній,
Праотець усіх народів,
Поглядає на прибульців

Батьківським ласкавим оком,
Бо для нього їхні чвари
Все одно, що гра дитяча,
Необачна гра дитяча.

Щоб зломити їхню
[впертість,
Щоб приборкати шаленство,
Простяга свою правицю
Гітче Маніто над ними,
І лунає з-поза хмари
Голос грізно-величавий,
Наче гуркіт водоспаду,
Що шугає у безодню.

„Ой мої немудрі діти!
Слухайте пересторогу,
Слухайте пораду щиру
З уст Великого Владики,
З уст Творця Життя земного!

Дав я вам ліси для ловів
І озера для рибальства,
Дав я вам бізона й сарну,
І казарку, і фазана,
Дав я вам по всіх усюдах
Край, багатий дичиною,
Води, рибою багаті, —
То ж полюєте чого ви
Один одного, як звіра?

Я стомився бачить воєн
Нескінченну різанину
Та вислухувать молитви
Про криваву люту помсту.
Ваша сила — у єднанні,
Ваша неміч — у незгоді,
Хай віднині мир і спокій
Загостюють у вігвамах!

На землі ось незабаром
З'явиться Пророк-Учитель,
Що оселиться між вами,
Буде вчити й помагати.
Не цурайтеся науки

І добробутом втішайтесь,
А усобиці та розбрат
Приведуть вас до загину.

Йдіть тепер купайтесь в
[річці,
Змийте барви войовничі,
Змийте плями крові
[з пальців
Та сховайте вашу зброю.
А по тім з уламку скелі
Видовбїть вершок для
[люльки,
На цибух очеретяний
Почепїть оздобу з пір'я,
Калюмет той, Люльку миру,
Викурїть і жийте в згоді.

Кинули під ноги зброю
Ватажки племен індійських,
Шкіряний зірвали одяг
І, пірнаючи у хвилі,
Бойові кольори змили.
Вище них — ясні й спокійні
Витікали води річки
З-під стопи Життя Владики.
Нижче них — бурхливо бігли
Каламутні, поруділі,
Закривавлені неначе.

А як знов на берег вийшли
Ватажки після купання,
Повикопували ями,
Поховали зброю вбивчу.
З високости Дух Великий,
Гітче Маніто могутній,
Бачив те і усміхався.

Зосереджено, мовчазно
Добувають червінь-камінь
Воїни на Люльку Миру,
Пишно перами квітчають
Цибухи очеретяні
І лаштуються додому.
А Творець Життя —
[безслідно

З-перед зору їх зникає
Крізь широкий отвір хмари,
Крізь ясну небесну браму,
Загорнувшись в блакитний
Дим-Пуквану Люльки Миру.

II. ЧЕТВЕРО ВІТРІВ

„Маджеківісові слава!” —
Загриміло привітання,
Як вернувся він додому
З царства холоду і снігу,
З царства кролика Вабасо,
Де гуля Північний вітер,
Та приніс священний
[Вампум.

Він украв священний
[Вампум
Прямо з шиї Міше-Мокви,
З шиї Велетня Ведмедя,
Лютого, страшного звіра,
Поки той дрімав на скелі,
Обважнілий і незграбний,
Сам немов камінна брила,
На боках поросла мохом.

Непомітно, безшелесно
Підікрався Маджеківіс,
Сміливо переступивши
Пазурі руді та гострі,
Відігрів заляккі руки
В подисі гарячим звіра
Й спритно зняв священний
[Вампум
Попри вуха, що не чують,
Попри очі, що не бачать,
Попри чорні вогкі ніздрі,
Що їх дихання гаряче
Зігриває змерзлі руки.

Відступивши Маджеківіс
Грізне вигукнув закляття,
Розмахнувся томагавком
І ударив Міше-Мокву
Просто в лоб його
[кошлатий.

Приголомшений ударом,
Велетень Ведмідь схопився,
Та коліна підігнулись,
Він хитнувся, поточився,
Важко сів на задні лапи
І заскиглив з переляку.
А потужний Маджеківіс
Поблизу стояв безстрашно,
Глузував і брав на кпини,
І слова зневаги кидав.

„Гей, Ведмедю-страхо-
[пуде!

Недотепо! Боягузе!
Ну чого б ото я скиглив,
Як стара плаксива жінка?!
Ми з тобою ворогуєм
І воюємо віддавна.
Ти ховаєшся у горах,
Крадькома блукаєш лісом,
Бо злякавсь моєї сили.
Я, поборений тобою,
Далебі не застогнав би!
Ти ж, Ведмедю, ревма
[плачеш
І своє сорочиш плем'я,
Хлипаєш мов Шагодайя,
Немічна, ляклива жінка!”

Знов ударив Маджеківіс
Томагавком Міше-Мокву
Просто в лоб його кошла-
[тий.
Тріснув череп, гей-би крига
При рубанні ополонки,
І загинув Міше-Моква,
Велетень Ведмідь сердитий,
Що повсюдно жах наводив.

„Маджеківісові слава! —
Радісно гукали люди, —
Маджеківісові слава!
Західнім хай стане вітром
І довіку відсьогодні
Старшиною над вітрами,
Усіма вітрами неба!

Кебеян, не Маджеківіс,
Відтепер його імення!"

Так зробився Маджеківіс
Старшиною над вітрами.
Західній — йому належить,
Решту — діти посідають:
Вабун вибрав східний вітер,
Шавондезі — легіт з півдня,
Пристрасний Кабібонока —
Злі північні вітрові.

Молодий і гарний Вабун.
Він щодня приносить ранок:
Срібні викине стрілиці,
Прожене пільму за обрій,
Розмалює свої щоки
Найяскравішим рум'янцем
І бадьорими словами
Звірину й мисливця збудить.

Та самітній в небі Вабун.
Хай йому щебече птаство,
Хай квітчається для нього
Степ духмяним рясноцвітом,
Хай його стрічають радо
Ліс і ріки шумом-дзвоном, -
Невеселе в нього серце,
Бо самітній він у небі.

Раз удосвіта дивився
Він згори на сонну землю,
На тумани полохливі,
Що тікають перед сонцем,
І угледів, що на луках
Молоде дівча збирає
Дикі півники та кашку,
Ген, на луках за рікою.

Відтоді, коли б не глянув
Рано вранці він на землю,
Зустрічав блакитні очі,
Два озеречка блакитні.
Покохав дівчатко Вабун,
І воно його кохало,
Бо було таке ж самітне
На землі, як він на небі.

Довго Вабун залицявся:
Шепотів пестливі речі,
Усміхався блиском сонця,
Дихав пахощами квітів,
Розважав солодким співом,
Найніжнішими піснями,
А вкінці притис до серця,
Загорнув в червоні шати
І зробив дівча зорею.
З того часу можна бачить,
Як по небі походжають
Вабун вкупі з Вабун-Анун,
Вабун та Ранкова Зірка,
Соромлива і тремтяча.

А лихий Кабібонока
Проживає між льодами
В царстві холоду і снігу,
В царстві кролика Вабасо.
Це його рука кривавить
Восени дерев корони,
Робить лист багряножовтим;
Він хуртечі насилає,
Що ревуть і свищуть в полі;
Він заковує у кригу
Хлюпінткі веселі води;
Він виштовхує без жалю
І бекаса, і баклана
З гнізд, укритих лепехою,
Та жене до Шавондезі.

Якось раз Кабібонока
Стрімголов щугнув з оселі
Між замети й кучугури,
Виючи погнав на південь
Над замерзлою землею
І потяг, мов темні ріки,
Позад себе чорні коси,
Посивілі од морозу.

Гульк! поміж сухим
[бадиллям
Шінгібіс-нурець мандрує
І волочить помаленьку
Низку риби через груддя:
Забарився на пустищі,

Хоч давно пора б летіти
До країни Шавондезі.

Розлютивсь Кабібонока:
„Хто посмів мені перечить?!
Хто наважився остатись?!
Навіть Вава і Шуг-шу-га,
Навіть гуска й сиза чапля,
Вже давненько полетіли
До країни Шавондезі!
Я найду вігвам зухвальця,
Я згашу його багаття!”

Уночі Кабібонока
Шаленів коло вігвamu,
Налітав, снігами кидав,
Вив зловіще у димниці,
Люто тряс наріжні палі,
Дер заслону біля входу...
Шінгібіс-нурець —

[спокійний,
Шінгібіс-нурець —
[байдужий.

Має він доволі хмизу
Перебути довгу зиму,
Має вдосталь їжі, риби,
І сидить собі безжурно,
Проти вогнища ясного
Та дуднить: „Кабібоноко,
Ти і я обое смертні!”

Увірвавсь Кабібонока
До середини свавільно
І заніс великий холод,
І війнув міцним морозом.
Шінгібіс-нурець те чує,
Шінгібіс-нурець сміється
Та ворухить головешки,
Щоб аж полум'я плигало,
Щоб стовпом злітали іскри.

І з чола Кабібоноки,
І з засніженого чуба
Піт нестримно покотився,
Наслідив на попелищі, —
Так з ялинової гілки

Чи похилого острішку
Капотить вода весняна,
Решетує сніг зів'ялий.

Утіка Кабібонока,
Бо йому нестерпні жарти,
Бо йому тепло нестерпне.
Вискочив та з пересердя
Як не тупне по заметах,
Як не тупне по озерах!
Сніг від того костеніє,
Крига грубне непомірно.
На двобій посеред тундри,
На двобій серед мерзлоти
Кличе вийти Шінгібіса,
Зовсім голим кличе вийти.

До світанку прозмагався
Шінгібіс з Північним Вітром,
Зовсім голий прозмагався.
Він душив Кабібоноку,
Поки в того дух не сперло,
Поки м'язи не зомліли.
Випручавсь Кабібонока
Та давай назад тікати
В царство холоду і снігу,
В царство кролика Вабасо.
Навздогінці полетіла
Шінгібісова весела
Пісенька: „Кабібоноко,
Ти і я обоє смертні!”

А товстун і ледацюга
Шавондезі жив на півдні,
Де ласкаво гріло сонце,
І тривало вічне літо.
Звідти слав дари на північ, —
Птаство: Опічі-вільшанку
І Овейсу-сиворакшу,
Ластівку маленьку Шовшов,
Галасливу гуску Ваву;
Дині слав, тютюн духмянний,
Винограду сині грона.

Дим, що в'ється в нього
 {з люльки,
Закриває синь югою,

Зм'якшує далекий обрис,
Навіває сон-дрімоту,
Сіє блищики на хвилі
Й Літо Бабине заносить
На сумну далеку Північ,
Як почнеться Місяць
[Лижвів.

Тож добрязі Шавондезі
Тільки раз печаль зустрілась,
Тільки раз спіткалось горе.
Поглядаючи на північ
На простори диких прерій,
Він красуню запримітив,
Що стояла самотою,
Дівчину струнку, високу,
У зеленому одінні,
З косами — як промінь
[сонця.

День-у-день зорить на неї,
День-у-день зідхає тяжко,
День-у-день міцніє в грудях
Запальне його кохання.
О красуне златокоса!
Але ж б'ухтя той і лежень
Не здолає ворухнутись!
Де б до неї підступити,
Зачепить, позалицятись —
Ні! він лиш очей не зводить,
Він лиш мліє від кохання.
О красуне диких прерій!

Одного ясного ранку
Бачить він, а жовті коси,
Наче паморозь укрила,
Наче снігом притрусило.
„Ах, мій брате безсердечний,
З царства холоду і снігу,
З царства кролика Вабасо!
Ти украв мою красуню,
Ти наблизився до неї,
Полонив дівоче серце
Казкою про білу Північ!”

Так проказував у горі
Безталанний Шавондезі,

І летів південний вітер
Понад прерією низько,
Шепотів гарячі скарги
І підхоплював навколо
Легкий пух біліший снігу,
Що за ним навіки зникла
Дівчина з ясним волоссям.
Відтоді і слід загинув
Злотокосої красуні.

Ех, бідахо Шавондезі!
Таж не дівчину кохав ти,
Таж не дівчину вродливу —
То була кульбаби квітка!
То ти з неї ціле літо
Погляду свого не зводив,
То твої палкі зідхання
Їй роздмухали голівку,
Рознесли пушинки
[в безвість,
Ех, бідахо Шавондезі!

Чотирьох вітрів жило так
В чотирьох кутках небесних,
Кожен вів госпуду власну,
Діти й батько Маджеківіс,
Що завжди тримав для себе
Вітер Західній, найстарший.

III. ГАЯВАТИНЕ ДИТИНСТВО

За часів таких далеких,
Що про них і пам'ять зникла,
Крізь синяву млу вечірню
Впала з місяця Нокоміс,
Що дружиною була вже
Й стати матір'ю збиралась.

Колихалася Нокоміс
Раз на гойдалці зеленій
З виноградних лоз
[тоненьких,
А суперниця лукава,
Щоб помститися над нею,
Перерізала вервечки.

В синім присмерку
[майнувши,
Впала злякана Нокоміс
На м'яке пахуче зілля
У степу у Маскодею.
„З неба зіронька скотилась!
Зіронька!” — казали люди.
Серед папороті й моху,
Серед квітів білосніжних,
Де срібlistими нитками,
Зачепившись за пелюстку,
Місячний гойдався промінь,
Привела в ту ніч Нокоміс
Первістка — дочку Венону.
Згодом виросла дитина
У красуню винозору,
Чарівну, як промінь зірки.
Виросла струнка й тендітна,
Мов лілея диких прерій.

„Бережись, коли повіє
Вітер Західній”, — Нокоміс
Все дочку застерігала. —
„Над лілеями схилившись,
Шепоту його не слухай,
Не лягай між трав у лузі,
Бо, якщо тебе побачить
Маджеківіс, буде лихо.”

Не послухалась Венона
Материнської поради.
Теплим літнім надвечір'ям
Вітер прерію обходив,
Гомонів з травою, з листом,
Гладив квіти по голівках
Та й натрапив на Венону
Між лілеями рясними.
Він схопив її в обійми
Пестив, гаряче голубив,
Аж вона родила сина,
Сина смутку і кохання.

Так родився Гаявата,
Так родився дивний хлопець.
А його ласкава мати
Плачучи померла з туги,

Бо забув про неї зовсім
Безсердечний Маджеківіс,
Вітер Західній, зрадливий.

Довго й жалібно Нокоміс
Голосила над дочкою:
„О, коли б то я померла
Та звільнилася навіки
Від плачу і від роботи!
Вагеновін! Вагеновін!”

Над блискучим Гітче Гумі,
Над Великою Водою,
Височить вігвам Нокоміс,
Жінки з місяця — Нокоміс.
Поза ним ліси чорніють:
Товпляться похмурі сосни,
Товпляться журні ялини.
Перед ним вода ясніє:
Хлюпотять прозорі хвилі,
Хлюпотить Велике Море.

Там Нокоміс пристаріла
Гаяватину колиску
З липи — дерева хитала
На вервечках сухожилля
Та вимощувала сіном.
Там зацитькувала хлопця:
„Тихо, бо ведмідь украде!”
Приколисувала співом:
„Люлі, совеня маленьке!
То чії очата світять,
Що так ясно у вігвам?
Люлі, совеня маленьке!”

Вчила хлопчика Нокоміс
Знаки в небі пізнавати:
Це ось — Ішкуда-комета,
Ішкуда з вогненным тубом;
Там он — шлях широкий
[білий
Простягнувся аж за обрій,
Шляхом тим гуртами сунуть
Привиди кудись у безвість.
А в зимову ніч холодну
На північному крайнебі,

Бач, танцюють Танець
[Смерти
Духи воїнів поляглих.

Літнім вечором надворі
Слухало хлоп'я уважно
Синіх сосон шуми-дзвони,
Хвиль дрімотне плюскотіння,
Вичувало їх розмову::
„Міні-вава!” — скажуть
[сосни,
„Мудвей-ошка!” — хлюпне
[хвиля.

Пролітали Ва-ва-тейзі,
Світлячки, коли темніло.
По чагарнику блукали
Їхні вогники слабенькі,
А маленький Гаявата
Пісеньку співав дитячу:
„Ва-ва-тейзі, люба мушко,
Люба іскорко-комашко,
Танцюристая тваринко!
Посвіти мені ще крихту
Перед тим, як спати ляжу,
Перед тим, як задрімаю!”

Коли повний круглий
[місяць
Виринав з води поволі,
Вкритий плямами чудними,
Він питав Нокоміс: „Що се?”
А вона оповідала:
„То колись в страшному
[гніві
Чоловік схопив бабусю
І шпурнув її на небо
Та й закинув аж на місяць.
То лежить старече тіло.”

Коли барвами м'якими
Грала в синяві веселка,
Він питав Нокоміс: „Що се?”
А вона оповідала:
„Кожна квітка з поля й лісу,
Що зів'яла і засохла,

Піднімається на небо
Й знов на небі розцвітає.
То буя квітник небесний.”

Коли з пущі серед ночі
Долітав совиний репет,
Хлопчик терпнув з переляку
І питав Нокоміс: „Що се?”
А вона оповідала:
„То сова і совенята
Посварилися за віщось
Та й вигукують сердито.”

Тож кмітливий Га я в а т а
Вчити став пташину мову,
Назви птиць та їхні звички:
Де звивають гнізда вліті,
Де і як зимують зиму.
Говорив до них і звав їх
Він „сестрички Гаявати”.

Вчив він теж звірину мову,
Назви звірів, їхні звички:
Де бобри будують житла,
Де хова горіхи білка,
Чом-то білень прудконогий,
Чом-то заець полохливий;
Говорив до них і звав їх
Він „братами Гаявати”.

А пізніш хвастун-Іягу,
Давній приятель Нокоміс,
Балаклій, казкар-вигадько
І нестомний подорожній,
Лук зробив для Гаявати.
З ясеня дугу приладив,
Тятиву натяг із жили,
Насадив кремінне вістря
На міцні дубові стріли,
Дав їх підліткові й каже:
„Розшукай місцину в лісі,
Ту, де білені пасуться,
Принеси нам на вечерю
Оленя з гіллястим рогом.”

Гордий стрілами та луком,
Чимчикує Гаявата

Сам один правічним лісом.
Угорі, закрившись листом,
Свище Опічі-вільшанка:
„Не полюй нас, Гаявато!”
І Овейса-сиворакша:
„Не чіпай нас, Гаявато!”

На старім дуплавім дубі
Жвава білка-Аджідомо
Щось дрібоче галасливо,
Пирхає веселим сміхом,
І кахикаючи просить:
„Не полюй нас, Гаявато!”

Зайченятко пустотливе
Стрімголов з дороги скаче,
Озирається, сідає
Віддалік на задні лапки
Йі напівзлякано лепече:
„Не полюй нас, Гаявато!”

Їх не чує Гаявата,
Бо думки його деінде.
Слід оленячий виразний
До струмка його виводить,
До мілкого переброду.
Причаївся Гаявата
У вільшанику густому
Та й вичікує терпляче.
От в кущах майнули роги,
Блиснули уважні очі,
Ніздрі сапнули повітря,
І, зламавши промінь сонця,
Вийшов олень на стежину.
Мов осика затремтіло
Серце в грудях Гаявати:
Таж у бік до водопою
Поверта рогатий красень!

Приклякнувши на коліно,
Націляється мисливець.
Може хруснула гілячка,
Може лист поворухнувся,
Бо спинився звір раптово,
Став гребти копитом землю,
Насторожив гострі вуха

І плигнув стрілі назустріч.
Ох!.. Співуча стрілка-пірка
Як оса його вжалила!

Ось лежить він непорушно
Близько броду лісового,
З жахом серце зупинилось.
Юне ж серце Гаявати
Калатало переможно,
Поки тяг додому здобич,
Поки слухав вихвалання
Від Іягу та Нокоміс.
З хутра зладила Нокоміс
Убрання для Гаявати.
З м'яса страв наготувала
Для бенкету в честь

[мисливця.

Гості голосно хвалили
Гаявату й називали
Дужим Серцем, Соан-гета!
Смілим Серцем, Ман-го-тезі!

IV. ГАЯВАТА Й МАДЖЕ- КІВІС

Виростає Гаявата,
З підлітка стає дорослим.
Прислухається до старших,
Швидко досвід переймає.
Він в роботі — самий
[вправний,
А у іграх — найспритніший.

Бистрі ноги в Гаявати!
З найпрудкішою стрілою
Він затіє перегони
І лишить її позаду.
Сильні руки в Гаявати!
Десять стріл він пустить
[з лука
Так далеко і так хутко,
Що летить остання горі,
Поки ще не впала перша.

Чарівні у Гаявати
Рукавиці Мінджікавун!
Як одягне їх на руки —

Валить скелі без зусилля,
Валуни товче на порох.
Чарівні у Гаявати
Мокасини з шкіри лані!
Як узве їх на ноги —
Робить кроки без напруги
Довжиною цілу милю.

Шире серце в Гаявати!
Закипало воно гнівом,
Як розпитував про батька
Маджеківіса в Нокоміс
І вислухував переказ
Про свою красуню-матір
Та про батькову зрадливість.

І намислив Гаявата:
„Я піду та подивлюся,
Як там батькові живеться
Біля Західньої Брами,
Крізь яку сідає Сонце.”

На дорогу Гаявата
Одягається святково:
В ногавиці та сорочку
Із оленьчої шкіри —
Всі в оздобах кольорових,
В рукавиці Мінджікавун,
В бистроході мокасини,
Затягає пояс-в'ямпум,
Напина орлині пера.
Лук бере він ясеновий
Із тугою тятивою
Та міцні дубові стріли
З гострим ясписовим
[вістрям.

Відговорює Нокоміс:
„Не ходи, мій Гаягато,
В царство Західнього Вітру,
Де панує Маджеківіс,
Бо коли б він не скалічив
Чи не вбив тебе підступно!”

Та відважний Гаявата
Не страшиться небезпеки,

Лісом-хащами прямує,
Кожним кроком милю міря.
Угорі — зловісне небо,
Унизу — земля зловісна,
Навкруги — важке й гаряче,
Повне відпару повітря,
Дим і чад, як від пожежі.
Це тому — що в нього серце,
Мов розпечена жарина.

Йде на захід та на захід,
Обганяє антилопу,
Бистру сарну і бізона,
Перебродить Есконабо,
Перебродить Міссісіпі,
Поминає Гори Прерій,
Землі Воронів і Лисів
І за краєм Чорноступів
Досягає Гір Скелястих —
Царства Західнього Вітру.
Там на буряних верхів'ях
Спочиває Маджеківіс,
Старшина вітрів небесних.

Зачудовано спинився
Гаявата перед батьком.
У повітрі наоколо
Сиві коси розвівались,
Ніби сніг іскрились пасма,
Ніби Ішкуда-комета
Хвіст вогненний розпустила.

Щиро милувався сином
Можновладний Маджеківіс,
Власну молодість побачив
Він живою в Гаяваті,
Чарівну красу Венони
Невмирущою побачив.

„Прошу, прошу, Гаягато,
В царство Західнього Вітру!
Я давно тебе чекаю!
Юність — радісна, бадьора.
Старість — хмура,
[невідрадна.
Ти вертаєш дні минулі,

Дні напоєні коханням
До вродливої Венони!"

Довго-довго гомоніли.
Часто сивий Меджеківіс
Перед сином вихвалявся
То завзяттям молодечим,
То пригодами страшними,
То відвагою своєю,
А то тілом невразливим.

Терпеливо Гаявата
Ту хвальбу старечу слухав,
Усміхаючися слухав.
Ані поглядом, ні словом
Не прозрадив таємниці,
Що у нього в грудях серце,
Як розпечена жарина.

„Маджеківісе, — спитав
[лиш, —
То нема нічого в світі,
Що могло б тебе злякати?
Що могло б тебе ушкодить?
І, поблажливо кивнувши,
Відповів старий: „Нічого.
Ні, нічого, опріч скелі,
Чорної он скелі Вавбік.”

Свій проникливий та
[мудрий
Погляд батьківський
[спинивши
На стрункому Гаяваті,
Мов недбало неухважно
Поцікавивсь Маджеківіс:
„А тебе, мій Гаягато,
Що тебе могло б злякати?
Що тебе могло б
[ушкодить?”

Не спішить відповідати
Обережний Гаявата.
Так неначе завагався,
А тоді сказав: „Нічого.
Ні, нічого, лиш високий
Очерет он той — Апуква.”

А коли махнув рукою
Необачно Маджеківіс,
Охопила Гаявату
Добре вдавана тривога:
„Кага! Каго! Не торкнися!”
„Ах, кавін! — промовив
 [батько, —
Ну звичайно не торкнуся.”

Тут зійшла на інше мова.
Спершу за братів згадали:
За вітрів Кабібоноку,
Вабуна і Шавондезі,
Що живуть в краях далеких.
Потім пригадали матір —
Ясновродую Венону,
Як вона в степу родилась,
Як померла, що Нокоміс
Про ту смерть оповідає.

Тут не стерпів Гаявата:
„Маджеківісе, гукає, —
Ти призвів її до смерти,
Знапастив життя і вроду!
Ти зломив Лілею Прерій,
Розтоптав тендітну квітку!
Признавайся! Признавайся!”
У німотному зізнанні
Можновладний Маджеківіс
Похилив чоло журливо.

Грізно блиснувши очима,
Підбігає Гаявата
В рукавицях Мінджікавун
До страшної скелі Вавбік,
Чорної страшної скелі.
Коле враз її на брили,
На уламки гострореврі
І жбурляє гнівно лютий
У замисленого батька.
А в самого в грудях серце,
Мов розпечена жарина.

Але Західній Вітрище
Як не зірветься борвієм!
Завертає каменюки

До напасника під ноги.
Розходився Маджеківіс!
Очерет Апукву шарпа
На окраїні долини,
Геть з корінням видирає
З вогкого мульткого
[грунту.
Ну вже й смішно Гаяваті!

Так між горами стрімкими
Спалахнув двобій шалений.
Потривожені, у гніздах
Клекотять Кеню-беркути,
Водять хижими очима,
Б'ють крильми

[безперестанно.
Очерет шумить і гнеться,
Наче ліс під гураганом,
Важко гупають уламки
Крем'яної скелі Вавбік,
Стугонить земля навколо,
Двиготить-гуде повітря,
А громи, попрокидавшись
Від страшного реву битви,
Рикають: „Ой Беім-вава!”

Спотикаючись на гори,
Відступає Маджеківіс
Перед синовим завзяттям
Все на захід та на захід.
Три доби вже відступає
Він до Західньої Брами
Вечерового палацу,
До останнього порогу,
За яким у порожнечу,
В незбагненну прірву Ночі,
Мов червоний птах
[флямінго,
Порина вечірне Сонце.

„Стій! — гукає
[Маджеківіс, —
Стій, мій сину Гаяваті!
Не силкуйсь мене убити,
Бо безсмертні не вмирають!
Я узяв тебе на пробу,

Вивіряв твою хоробрість —
Заслужив ти нагороду.

Як повернешся додому,
То своє уміння й запал
На війну зі злом скеровуй.
Вичисти озера й ріки,
Знищи погань осоружну:
Велетів бридких Вендіго
І Кенабіків-гадюччя,
Як колись я Міше-Мокву
Знищив — лютого ведмедя.

А коли нарешті стрінеш
Очі Погука у мряці,
Погляд смерти
[неухильний —
Ми розділим володіння:
Дам Ківейдіна тобі я,
Вітер західньо-північний,
Що літатиме додому.”

Так минула славна битва
За часів далеких Ша-ша,
За віків лячних прадавніх
В царстві Західнього Вітру.
Ще й до нині всюди видно
Залишки від того герцю:
Височенні очерети
По низинах над водою,
Величезні брили Вавбік
По долинах межигір'я.

Як вертався Гаявата,
Запахне повітря стало,
Доброзичливе довкілля —
Бо пропала в нього з серця
Гіркота ядуча гніву,
Бо розвіялась безслідно
Думка в'їдлива про помсту.

Раз єдиний зупинявся
По дорозі Гаявата,
Щоб у стрільника старого
На краю землі Дакотів
Площиків собі добути.

Там он — струмені веселі
Водоспаду Мінегага
Блискотять межі дубами.
Тут — умілою рукою
Дід витесує коштовні
Стріл голівки з кремнини,
Яспису і халцедону,
Вишліхтовує до блиску
Їхні грані гострорєбрї.

Має дід дочку прєгожу,
Чорнооку і мінливу,
Наче хвилі Мінегаги,
Що темніють у негоду,
А ясніють на осонні.
Ллється сміх її потоком,
І пливуть рікою коси,
Тож тому її так само
Мінегагою прозвали,
Чи Сміючою Водою.
Хто запевнить, що спинявся
Наш левенець Гаявата
На краю землі Дакотів,
Щоб добуть коштовне вістря
З яспису та халцедону?

Поки він балакав з дідом,
За завісами привабно
Шелестів дівочий одяг
І частенько визирала
З-поза них Вода Сміюча:
Так з-за дерева рясного
Чути гомін водоспаду,
Так просвічують крізь листя
Чисті води Мінегаги.

Хто вгадає, що за думка
В голові була у нього?
Хто вгадає, що за мрія
Юне серце полонила?
В сивих сутінках вечірніх
Оповів усе Нокоміс
Про бурхливу зустріч
[з батьком,
Та ні словом не обмовивсь
Ні про стрільника старого,
Ні про дівчину-красуню.

Г. В. Лонгфелло

(1807—1882)

(Літературний піонер своєї доби)

В 1883 р. Г. Л. Аустин в своїй праці про життя та творчість Генрі В. Лонгфелло писав, що на той час по обох сторонах Атлантичного океану не було ні одного літературного діяча, хто навіть наближався б до популярності Лонгфелло. І дійсно поет був майже легендарною фігурою свого часу. Цитати з його творів вживалися в проповідях, публичних промовах. Багато з його віршів були внесені в тексти підручників. Будинок, в якому жив Лонгфелло, ще за часів його життя притягав безмежне число відвідувачів з цілого світу. Тираж його творів на 1857 рік досяг трьохсот екземплярів, що на той час було нечувано високою цифрою. В кількості перекладів на чужоземні мови, згідно Ньютону Арвіну (Лонгфелло, Життя та творчість, 1963 р.), Лонгфелло поступався лише перед

Марк Твені. Ще за життя поета його твори перекладалися більше ніж шістнадцяттю мовами, включаючи китайську та санскрит. Цікаво зауважити також, що по числу творів покладених на музику Лонгфелло рівнявся з Гете, Гайне та Теннісоном. Таку виїняткову популярність поет міг завдячувати не лише своїм літературним здібностям, а в великій мірі й сприятливим для його літературного розвитку обставинам часу.

Говорячи про літературні здібності поета, слід зауважити про вплив на них родинного оточення. Уродженець Портленду (Нова Англія), Лонгфелло разом зі своїм братом та сестрами провів щасливе та спокійне дитинство в родині адвоката, поблизу моря. В домі була велика бібліотека. Музика складала частину родинного життя і її вплив, як і вплив моря, позначились пізніше на його поезію. Члени родини поета по обох лініях батьків відігравали почесну роль в суспільному житті республіки і це ще змалку підсилювало в Лонгфелло природне почуття інтимного зв'язку з історичним життям своєї країни. Відтворення картин з її історичного минулого та сучасного стало однією з ці-

лей його творчости. Для прикладу можна навести такі твори як „Сільський Коваль”, „Евангелина”, „Святання Майла Стандіш” та вірші, скеровані проти рабства, як „Застереження”, „Сон раба” та інші.

Одначе, вирішальним в обранні літературної кар’єри не був вплив родини, а факт призначення в 1825 році вісімнадцятирічного Лонгфелло, тодішнього абсолювента Боудуїнського коледжа, керівником катедри чужоземних мов. Економічний зріст країни та її звязків з закордоном вимагали підвищення освіти, підсилення культурного розвитку. Сполучені Штати на той час не мали своєї літератури й мало що знали про культуру інших держав. Лише літературне ім’я Вашингтон Ервінга було відоме закордоном. Лонгфелло припала доля стати літературним піонером своєї доби. Він, в числі кількох інших літераторів, їде до Європи, вивчає мови, ознайомлюється з мистецтвом та літературою європейських країн й набуті знання використовує в своїй педагогічній та літературній роботі.

Якби Лонгфелло не був поетом, він би вславився як видатний педагог, лінгвіст та перекладач свого

часу. Лагідний, гуманний в своїй поезії, він так само був чутливим та справедливим до своїх студентів. Працю педагога Лонгфелло оцінював не лише, як служіння добру своєї країни, але й добру цілого людства. За двадцять чотири роки своєї педагогічної діяльності в Боудуїнському та Гарвардському коледжах Лонгфелло поповнив учбові джерела Америки підручниками французької, італійської та еспанської мов, антологією європейської поезії під назвою „Поети й Поезія Європи”, манускриптами викладів історії європейських літератур. Наприкінці свого життя поет видав велику антологію „Вірші різних місцевостей”, в якій було вміщено й українські пісні. Завдячуючи Лонгфелло, американська література збагатилася великою кількістю перекладів (з одинадцяти мов). Найвизначнішими є його переклад „Божественної Комедії” Данте та трактати про творчість Гете як рівно ж переклади його окремих творів.

Досвід педагогічної праці Лонгфелло сприяв також і розвиткові його літературної діяльності. Відомий до того часу лише своїми окремими віршами, він в 1839 році видав першу збірку по-

езій „Гимни Ночі”, на якій позначився вплив німецького романтизму. Згодом вийшла друга збірка під назвою „Балади та Інші Поеми”. Обидві збірки разом з окремим віршем „Псалом Життя” відразу піднесли Лонгфелло на щабель слави, як поета. Світ зацікавився його творами. Вже на той час поет виявив себе майстром розповідного вірша. Назагал людяність, недоторкана наївність його творів, простота мислення й почуття, швидка та патетична манера оповідання, проста мова та сила імпровізації imponували смакові того часу. Закиданий теперішніми літераторами дидактизм його творів та відсутність в них, так би мовити, психологічних та філософських глибин не стали на перешкоді до завоювання загального інтересу читача тієї доби на обох континентах.

Не дивлячись, однак, на чисельність та різноманітність творів Лонгфелло, які охоплювали також жанри прози та драми, найбільшу та найтривкішу славу принесла йому його розповідна поема „Пісня Про Гаявату”, надрукована в 1855 році. Моя „Індіанська Едда”*) — так охрестив поет свій твір. Це не був твір навіяний спонтанним натхненням, а

продукт кропітливої десятирічної праці над вивченням, вибором та укладенням мітів, легенд та звичаїв північних племен маловідомого індіанського народу. Серед джерел, якими послуговувався поет в своїй праці, слід зазначити „Історію Індіанських Племен” та „Алжикські Дослідження”, Г. Скулкрафта, „Розповіді про Полон та Пригоди” Дж. Теннера, „Розповіді про Подорожі та Відкриття” П. Маркета, „Традиційну Історію Оджібвейського Народу” Г. Копвея та інші. Слід також зауважити, що багато відомостей для своєї праці Лонгфелло одержав від індіанського ватажка Оджібвеїв Кааге-гагаа-боу, якого він часто гостив в своєму домі. Лицарськи відважна постать головного героя поеми, індіанського пророка миру Гаявати, відбила особисті погляди Лонгфелло на тогочасний стан непорозумінь в країні напередодні громадянської війни.

Не зважаючи на виникнувші контрверсії та закиди в плагіаторстві з приводу подібності „Пісні про Гаявату” щодо форми, розміру та змісту до фінського епосу „Калевали”, загальне визнання цінності цієї поеми досягло світових масштабів. Найчіткішу оцінку дав су-

часник Лонгфелло, літературний критик М. Д. Конвей. Він назвав поему першим американським вкладом в світову епічну музу. Отже, Лонгфелло став піонером і в цій ділянці літератури. Голови схвалення було чути від визначних сучасників поета: Емерсона, Вітмана, Гавторна. Німецький поет та критик Фрайліграт назвав „Пісню про Гаявату” „Індіанською Калевалою” й через два роки вийшов його переклад німецькою мовою. За ним послідували переклади на інші мови. З відомих перекладів на українську мову слід зазначити „Де кілька пісень про Гаявату” в Літературному збірнику, Київ 1904, переклад Панаса Мирного та переклад О. Олеся, зроблений з російського перекладу Буніна, який протягом 1912 року друкувався в Літературно-Науковому Віснику” а 1923 року вийшов окремою книжкою; та переклад з оригіналу Костянтина Шмиговського, який вийшов окремим виданням в Києві в 1957 році. Відомо також про недрукований повний переклад з оригіналу Миколи Зерова, зроблений на засланні на Соловках. Частковий переклад з оригіналу, кілька пісень, М. І. Мандрики друкувався в

тридцятих роках у газеті „Канадійський Фармер”.

Даний переклад Оксани Соловей є безпосереднім повним перекладом з англійської мови. Перекладачка лишається вірною формі та розміру оригінала (чотири-стопний трохей), як рівно ж найбільш близькій вимові індіанських імен та назв. В перекладі також відчувається плавність розповіді та невимушеність мови, присвійні оригіналові, що, в свою чергу, свідчить про багатство нашої мови.

Час минає й з ним відходять в забуття багато з набутків людства та поема „Пісня про Гаявату” залишиться в славі як перша жива енциклопедія життя індіанського народу а з нею залишаться в цінності й її переклади на мови світу в тім числі й українську.

Катерина Филипович.

*) Едда — збірка мітологічних та героїчних пісень скандинавських народів часу 10—13 століть.

